

law, her certain insights on, on the one hand, totally organized/civilized humanity and, on the other hand, its failure to institute universal/eternal law (as civil/human rights) independent of the modern state's sovereignty, point to the failure of the modernity (as certain project) as tightly tied to the ideology of legal positivism. In paradox, this failure itself makes a refugee (as a rightless human) possible. The finalising leitmotiv of the analysis lies in the thesis that governments should avoid overuse of exceptions to the modern constitutional regulation (especially as having rather unified/universal human rights component) if they want to temper this Arendt-type anxiety.

Keywords: *human rights, refugee, exception, civil rights.*

УДК 341.231.14

Калашников В.М.

доктор історичних наук,
кандидат юридичних наук, професор
(Дніпровський національний
університет ім. Олесь Гончара)

DOI: 10.31733/2078-3566-2018-5-81-86

ЗАГАЛЬНА ДЕКЛАРАЦІЯ ПРАВ ЛЮДИНИ ООН І КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО США

Проаналізовано особливості сприйняття основних положень Загальної декларації прав людини ООН у Сполучених Штатах Америки. Доведено, що національна правова система США не сприяє для визнання основних положень цього міжнародно-правового акта в якості керівництва з правового регулювання основних прав і свобод громадян країни-лідера світового співтовариства.

Ключові слова: *міжнародно визнані права людини, конституційне право США, гуманітарна політика США.*

Постановка проблеми. Загальна декларація прав людини представляє собою перше глобальне вираження невід'ємних прав, які мають усі люди. Складена представниками багатьох країн, де існували та існують різні правові та культурні традиції, вона була проголошена Генеральною Асамблеєю ООН у Парижі 10 грудня 1948 року як єдиний стандарт захисту прав людини для всіх народів та всіх націй [1]. На жаль, у нас майже не згадують, що серед творців тексту Загальної декларації прав людини був академік В. Корецький. Більше того, уродженець міста Дніпро став автором першої статті Декларації: «Всі люди народжуються вільними і рівними у своїй гідності та правах. Вони наділені розумом і совістю і повинні діяти один щодо одного в дусі братерства». При тому лише за цю першу статтю всі члени комісії ООН проголосували без заперечень [2].

Незважаючи на те, що Загальна декларація прав людини була прийнята резолюцією Генеральної Асамблеї ООН і її правовий статус та юридична сила досі дебатуються, вона справила значний вплив на розвиток міжнародного права захисту прав людини, а її положення були включені до всіх сучасних багатосторонніх міжнародних договорів щодо захисту прав людини. Практика Міжнародного Суду ООН засвідчує, що універсальні стандарти прав людини, які були вперше закріплені у Загальній декларації прав людини, а потім знайшли своє відображення у Міжнародному пакті про громадянські і політичні права і Міжнародному пакті про економічні, соціальні і культурні права, широко застосовується у світі не лише у мирний час, а й під час збройних конфліктів. Тому не випадково Елеонора Рузвельт, американська громадська діячка, дружина президента США Франкліна Делано Рузвельта, назвала її Великою Хартією вольностей для всього людства, адже її положення є універсальними для всіх країн світу [3, р. 4-5].

На жаль, іноді наша держава дотримується її положень формально. Ось чому потрібно встановити, який зарубіжний досвід імплементації вказаного акта в національну

правову систему може сприяти розвитку демократичної і правової України. Відповідь на це питання вітчизняний політичний бомонд і науковий загал надавали неодноразово: прийнятним для нас має бути будь-який досвід державотворення лідера світового співтовариства – Сполучених Штатів Америки. Проте не все так «гладенько» з американським досвідом захисту прав людини, і тому особливості сприйняття законодавцями цієї країни положень Загальної декларації прав людини заслуговує на те, щоб бути метою цього дослідження.

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Корпус джерел, необхідний для дослідження особливостей взаємодії Загальної декларації прав людини і конституційного права США, є репрезентативним за характером. Поняттям «джерело права» в науці США позначають таке: 1) літературне джерело як офіційний документ, звернувшись до якого можна знайти потрібну норму права (статут Парламенту, судовий звіт); 2) формальне джерело права, яке видають органи влади, спроможні приймати правове рішення (Парламент, уряд, суд); 3) історичне джерело права, тобто джерело, від якого історично походить якась норма права (загальне право і право справедливості); 4) юридичне джерело, до якого слід віднести ті конкретні процедури, форми та процеси, за допомогою яких право набуває реальності (законодавчий процес, судова практика, процес формування звичаїв тощо).

У результаті **джерельну основу** для будь-якого дослідження з даної проблеми становить складний інформаційний комплекс, система, впорядкована за чіткими критеріями: походження, внутрішній зміст, зовнішня форма джерела та його юридична сила. При тому слід мати на увазі, що американські науковці під час вивчення проблем імплементації норм міжнародного гуманітарного права в конституційне право США особливу увагу зосереджують на джерелах, які виходять від американських президентів, починаючи з Г. Трумена. І це є природним, адже очільники США не тільки висловлювали власні переконання щодо прийнятності положень Загальної декларації прав людини для Америки, але і впроваджували свої думки в державну гуманітарну політику. Ця політика спрямована на формування, розвиток і збереження загальноцивілізаційних цінностей в Америці відповідно до «American way of life» («американського способу життя»). Такий унікальний експеримент продовжується чотири століття задля реалізації самостійного, суто американського принципу життя, свободи та прагнення до щастя, проголошеного ще у Декларатії незалежності США (1776). І про це світу нещодавно нагадав Президент Д. Трамп, який вважає, що Загальна декларація прав людини не потрібна Америці, оскільки у цієї країни є своя особлива система цінностей.

Виклад основного матеріалу. Безперечно, США, як лідер світового співтовариства, завдає цивілізованому людству певні стандарти гуманітарної політики, проте лише частина стандартів у галузі прав людини застосовується у США. Такий підхід до взаємодії національного права США з системою міжнародного права веде своє походження від тієї пори, коли ця країна набула суверенітету в результаті перемоги у війні за незалежність проти Британської колоніальної імперії.

На зорі американської державності «батьки-засновники» США мали враховувати реакцію європейських країн на американське судочинство по кримінальних справах з іноземним елементом. Тому в Акті про судоустрій 1789 року є посилання на те, що одним із джерел кримінально-процесуального права має бути міжнародно-правовий звичай [4]. У ст. 13 цього акта термін «право народів» вжито стосовно спорів, що стосуються іноземних послів, інших офіційних представників іноземних держав, членів їх сімей та прислуги. Однак набагато більш важливим для здійснення не лише судочинства, а й будь-яких інших правочинів, що зачіпають права і свободи громадян США, є догма, відповідно до якої вирішення всіх спірних проблем має спиратися лише на власне внутрішнє законодавство [5].

Отже, з кінця XVIII століття міжнародно-правовий звичай набув певного застосування у праві США. Саме на нього постійно посилається Верховний Суд США, коли вирішує проблеми здійснення кримінального судочинства [6, р. 76-77]. Тому американські судді мають слідувати, хоча і в обмеженому обсязі, принципам і нормам, які містяться у великій кількості міжнародних правових актів. В першу чергу до них слід віднести Загальну декларацію прав людини, прийняту 10 грудня 1948 року Генеральною Асамблеєю ООН. Вона встановлює, що кожна людина має право на життя, на свободу і на особисту недоторканність (ст. 3); ніхто не може бути підданий катуванню або жор-

токому, нелюдському поводженню, що принижує його гідність (ст. 5); всі люди рівні перед законом і мають право на рівний захист їх інтересів з боку закону (ст. 7); ніхто не може зазнавати безпідставного арешту, затримання або вигнання (ст. 9); кожна людина, обвинувачена у вчиненні злочину, вважається невинною доти, поки її винність не буде встановлена в законному порядку шляхом прилюдного судового розгляду, при якому їй забезпечують усі можливості для захисту (ст. 11); ніхто не може зазнавати безпідставного втручання в його особисте і сімейне життя, безпідставного посягання на недоторканність його житла і тайну кореспонденції та посягання на його честь (ст. 12).

Відавши належне міжнародно-правовим звичаям, американська держава сповіщає зовнішній світ, що існування прав людини допомагає забезпечити мир, стримувати агресію, сприяти верховенству права, боротися зі злочинністю та корупцією, зміцнювати демократію та запобігати гуманітарним кризам. Проте ці стандарти спираються лише на міцний фундамент внутрішнього законодавства Америки, оскільки вона здавна демонструє несприйнятливості до впливу зовнішнього середовища, у тому числі – до впливу міжнародного права. Тому не дивно, що закритість американської правової системи забезпечується ускладненим порядком включення міжнародних договорів до складу джерел права США [7].

Створену в США модель імплементації міжнародного права можна охарактеризувати як ускладнену і жорстку. Вона нагадує багатоступеневу систему фільтрів, проходження через які гарантує не реалізацію норм міжнародного кримінального права (стосовно нього діють вкрай обмежені американські зобов'язання), а забезпечення стабільності національного права США за рахунок вихолощення змісту будь-яких міжнародно-правових норм, що не відповідають політиці Вашингтона. Цікаво, що найкращим експертом у такому сприйнятті Америку міжнародного права можна вважати відому всьому світу «залізну леді» М. Тетчер, авторку фундаментальної монографії «Мистецтво управління державою. Стратегії для мінливого світу».

Відомо, що тоді, коли міжнародне співтовариство розпочало сумісну працю над створенням єдиної міжнародної системи кримінального судочинства, Тетчер звернулася до американської правлячої еліти з такими словами: «Не думаю, що у Сполучених Штатів та їхніх союзників вистачить нерозсудливості, щоб відмовитися від впливу на судові рішення і персонал на користь гіпотетичного міжнародного кримінального суду в Гаазі. Пропозиція підкоритися такому новообраному, не підзвітному і практично напевно ворожому органу, як той, що пропонується створити, не може виглядати в очах переможців у «холодній війні» інакше, як насмішкою. На щастя, прихід у Білий дім президента Джорджа У. Буша вселяє впевненість у тому, що подібне ніколи не станеться. Я сподіваюся, що адміністрація Буша займе ту саму позицію, що і один з найбільш затятих критиків ідеї суду, а саме, позицію «трьох ні». Ні – фінансовій підтримці, прямої чи опосередкованої. Ні – співпраці. Ні – подальшим переговорам з іншими урядами з питання вдосконалення його Статуту. Інші держави не повинні сумніватися в тому, що підтримка дій суду, які завдають шкоди інтересам Америки або її персоналу, негайно позначиться на їхніх взаєминах зі США» [8, с. 51].

За традицією, кожен американський захисник прав людини завжди посилається у своїх роботах на працю відомого дослідника А. Шлезінгера-молодшого «Цикли американської історії», де вказувалося, що сутність державної політики його країни слід розглядати скрізь призму ідеології месіанізму. Цей гуру американських лібералів заявив також, що в Америці продовжується «боротьба між капіталістичними цінностями – недоторканністю приватної власності, максимізацією прибутку, культом вільного ринку, виживанням найсильніших – і демократичними цінностями – рівністю, свободою, соціальною відповідальністю і загальним добробутом». Тому, на його думку, велику роль у США відіграє приватний інтерес будь-якого громадянина країни-лідера світового співтовариства, бо «в Америці капіталізм включає демократію, а демократія – капіталізм» [9, с. 45].

Коментар до заяв гуру лібералів може бути такий: він абсолютно має рацію, адже в конституційному праві США закріплено догму про те, що «Америка ніколи не була, не є і не буде соціальною державою». І це є найважливішою причиною несприйняття Америкою духу Загальної декларації прав людини, особливо у зв'язку з тим, що на початку нашого століття явище, яке прийнято називати «глобалізацією», вступило в період кризи. Її причини були закладені в геокультурній економічній моделі, що має свою особливу систему цінностей і економічних імперативів, які нав'язані всьому світу західною ци-

вілізації, споживчою у своїй основі.

Нині виявилось, що системна криза глобалізації є природною, адже заявлені елітою західної цивілізації цілі, такі, як поширення свободи і демократії, товарного достатку і споживчого задоволення, не можна реалізувати. Саме це раніше за більшість американської еліти зрозумів чинний Президент США Д. Трамп. Примиритися з новими реаліями в розвитку світового ринку, які демонструють падіння американської гегемонії, він та його однодумці не вможуть. Ось чому розпочалися такі перетворення американської економіки, які вважаються багатьма політиками і вченими країн Заходу повторенням і розвитком «Нового курсу» Президента США Ф.Д. Рузвельта. Тому в Америці не збираються святкувати ювілей Загальної декларації прав людини, хоча вона була прийнята саме у цій країні.

Для сучасних США серед найважливіших проблем буття постає проблема боротьби проти злочинності. Вищі органи законодавчої та виконавчої влади цієї країни зайняті виявленням основних напрямків правоохоронної діяльності відповідно конкретному стану справ у державі та суспільстві. Така послідовність виглядає певним чином: 1) боротьба проти корупції у вищих органах влади американської федерації і окремих штатів; 2) пошук найбільш важливих інструментів боротьби проти організованої злочинності; 3) попередження злочинності неповнолітніх американців, серед яких дорослі правопорушники черпають майбутні кадри злочинних співтовариств; 4) діяльність з удосконалення пенітенціарної системи; 5) вирішення проблеми застосування смертної кари за тяжкі злочини, яка не відповідає сучасній ситуації боротьби проти злочинності в цивілізованому світі.

Слід вказати, що реалізацію заходів зі здійснення гуманітарної політики суто американського характеру команда Президента Трампа готова здійснювати не озираючись на положення Загальної декларації прав людини. Водночас еліта США не відказує собі у праві використовувати за слушних нагод будь-які міжнародні звичаї в галузі захисту основних прав і свобод людини і громадянина, щоправда, не у власній країні, а за її межами. Такий підхід до взаємодії із зовнішнім світом має тривалу історію [10, р. 7-8]. Специфічний інтерес до міжнародно-правових звичаїв у галузі захисту прав і свобод людини постійно підігривається рішеннями Верховного Суду США. Цей орган вищої державної влади первісно був змушений давати роз'яснення стосовно того, як використовувати джерела міжнародного права задля реалізації американської гуманітарної політики. При тому жерці права США завжди посилювалися у своїх рішеннях на вплив знаменитого дослідження Е. де Ваттеля «Право народів» [11].

За прикладом «батьків-засновників» еліта країни-лідера світового співтовариства первісно здійснювала підтримку Загальної декларації прав людини. Проте незабаром Америка почала виявляти ознаки протиставлення міжнародній системі захисту прав людини. Однією з причин цього було те, що під час «холодної війни» США намагалися не надавати своїм ідейним ворогам можливості для критики їх внутрішньої гуманітарної політики. Сполучені Штати мали внутрішні підстави для відмови у сприйнятті основних положень Загальної декларації прав людини, адже, скажімо, протягом 1950-х років більшість американських штатів практикували дискримінацію расових меншин у формі законів Джима Кроу. Тому уряд Сполучених Штатів не хотів змінити дискримінаційну расову політику в результаті ратифікації міжнародного договору.

Необхідно підкреслити, що, коли США ратифікують договір про права людини, вони майже завжди додають до нього декларацію про обставини, які заважатимуть захисту певних прав такого роду на своїй території. У праві США є два види усталених застережень до договорів. По-перше, договір може «не самореалізуватися». Це означає, що договір не може бути виконаний у судових установах Америки, якщо тільки Конгрес не прийме спеціальне законодавство, призначене для виконання його положень. Внаслідок цього громадяни, чії права, що проголошені у міжнародних актах, спрямованих на захист прав людини, не мають можливості захистити відповідні власні інтереси в національних судах.

Інше застереження має назву «Обмеження сфери дії договору». Це означає, що США мають право керуватися стосовно виконання умов договору, адже вони вже врегулювали дану проблему, «Біллем про права» і наступними поправками до свого основного закону. На цій підставі США наполягають, що не стануть виконувати будь-яку частину договору, якщо її зміст суперечить американській Конституції. Такі обмежувальні застереження означають, що рішення міжнародних органів про те, що являє собою порушення міжнародного договору, замінюються рішеннями національних судових органів, які мають право тлумачити внутрішні закони, створені Конгресом. Таким чином,

США продовжують покладатися лише на внутрішні заходи захисту прав людини і громадянина, причому не лише власних громадян, а й громадян інших країн світу [12].

Для зовнішнього світу Америка завжди твердить, що багато прав, встановлених Конституцією, є еквівалентними правам, закріпленим у Загальній декларації прав людини та деяких інших пактах, де від імені міжнародного співтовариства оголошено необхідність необмінного захисту прав і свобод людини по всьому світу. Крім того, американські пропагандисти звертають увагу світового співтовариства на те, що Верховний Суд США визначив основні права, які прямо не зазначені в Конституції, такі, як презумпція невинуватості у кримінальному процесі та свобода пересування. Конгрес США також приймає закони, які захищають конституційні права та надають засоби захисту жертв порушень прав людини, коли судові справи можуть бути надто дорогими або складними. Найбільш важливими з цих національних законів є ті, які забороняють дискримінацію, включаючи дискримінацію за ознакою раси, статі, релігії чи інвалідності.

І все ж таки, незважаючи на те, що Конституція США забезпечує певний захист громадянських і політичних прав, вона не визнає економічних, соціальних та культурних прав, гарантованих Загальною декларацією прав людини [13]. Уряд США ще не ратифікував важливі договори, пов'язані з правами людини. Серед них можна виділити такі: Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права 1966 року (Президент Картер підписав Угоду в 1977 році, але Сполучені Штати ще не ратифікували його); Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (1979); Конвенція про права дитини 1989 року (Президент Клінтон підписав цей акт у 1995 році, але США ще не ратифікували його); Римський статут Міжнародного кримінального суду 1998 року (146 країн підписали його, включаючи США, проте в 2002 році Президент Буш заявив, що його держава не має наміру ратифікувати цей акт); Міжнародна конвенція про захист прав усіх трудящих-мігрантів та членів їх сімей (1990); Конвенція про права інвалідів (2006); Міжнародна конвенція про захист усіх осіб від примусового зникнення (2006) та ін.

Що стосується гуманітарної політики чинного Президента США Д. Трампа, то він регулярно піддає ООН критиці за неефективну роботу і надмірне витрачання коштів. Трамп неодноразово говорив про необхідність реформувати цю організацію. Врешті-решт, представник США при ООН Н. Хейлі повідомила світову спільноту про суть погляду її боса на Загальну декларацію прав людини. Вона від імені Трампа оголосила, що цей міжнародний правовий акт тимчасово втрачає свою силу для США. Причиною такого рішення Президента країни-лідера світового співтовариства Хейлі назвала діяльність Ради з прав людини ООН, яка стала «організацією-порушником прав людини і вигрібною ямою політичної упередженості щодо стратегічного союзника Америки, яким є держава Ізраїль». Крім того, було додано, що США виходить зі складу вказаної Ради, оскільки вона є «лицемірною організацією, яка опікується лише про свої власні інтереси і перетворює права людини в насмішку» [14].

Висновки. Відтепер весь західний світ у ступорі, адже лідери країн-союзників США вважали Раду з прав людини інструментом глобального управління, за допомогою якого вдавалося просувати власні цінності в якості матриці для всіх країн світу. При тому Сполучені Штати були головним зацікавленим учасником цього глобального проектування політики, але рішення Вашингтона щодо виходу з Ради з прав людини стає приголомшливим черговим прикладом відмови від концепції багатосторонньої роботи в міжнародних відносинах. Ця тенденція з'явилася ще при Президенті Буші-старшому, а Трамп остаточно вибрав іншу, національно орієнтовану, стратегію розвитку США, засновану на двосторонніх домовленостях. І співпрацює він безпосередньо з тими, з ким це вигідно самим Сполученим Штатам. Ось чому для Америки Загальна декларація прав людини не має безпосереднього значення, і це вельми прикро для всього цивілізованого світу.

Бібліографічні посилання

1. Всеобщая декларация прав человека (рос/укр). Принята и провозглашена в резолюции 217 А (III) Генеральной Ассамблеи от 10 декабря 1948 года. URL:http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015.
2. Хто захистить права українців? URL:– https://www.unian.ua/poli_tics/299626-hto-zahistit-prava-ukra_jintsiv.html.
3. Glendon M.A. A World Made New: Eleanor Roosevelt and the Universal Declaration of Human Rights URL: N.Y.: Random House Trade Paperbacks, 2001.368 p.
4. Criminal Justice Policy 2013 L. Stacy, Ch.L. Gardiner.

URL: https://play.google.com/store/books/details/Stacy_L_Mallicoat_Criminal_Justice_Policy?id=nhlzAwAAQBAJ.

5. The Judiciary Act of 1789. URL: http://www.constitution.org/uslaw/judiciary_1789.htm.
6. The Federal Common Law of Nations A. J. Bellia (Jr), B. R. Clark *Columbia Law Review*. January 2009. Vol. 109. No. 1. 1-93.
7. U.S. Foreign Policy: Why did the United States Oppose the International Criminal Court under the Bush administration? URL: <https://www.quora.com/U-S-Foreign-Policy/Why-did-the-United-States-oppose-the-International-Criminal-Court-under-the-Bush-administration>.
8. Тэтчер М. Искусство управления государством. Стратегии для меняющегося мира URL: http://royal.lib.com/read/tetcher_margaret/iskusstvo_upravleniya_gosudarstvom.html#118719.
9. Шлезингер А. М. Циклы американской истории Москва: Прогресс-Академия, 1992. 688 с.
10. Lauren P.G. The Evolution of International Human Rights: Visions Seen Phil.: University of Pennsylvania Press, 2003. 397 p.
11. Ваттель Э. Право народов или Принципы естественного права, применяемые к поведению и делам наций и суверенов. Москва: Госюриздат, 1960. 720 с.
12. Human Rights URL: <https://www.state.gov/j/drl/hr/>.
13. Universal Declaration of Human Rights. URL: <http://www.un.org/en/index.html>.
14. «Выгребная яма». США вышли из Совета ООН по правам человека. URL: <https://korrespondent.net/world/3982304-vygrebnaia-yama-ssha-vyshly-iz-soveta-oon-po-pravam>.

Надійшла до редакції 23.11.2018

SUMMARY

Kalashnikov V.M. The UN Universal Declaration of Human Rights and the US Constitutional Law. The article deals with the analysis of the peculiarities of the perception of the basic provisions of the Universal Declaration of Human Rights of the United Nations in the United States of America. It is proved that the US national legal system is not conducive to the recognition of the main provisions of this international legal instrument as a guide to the legal regulation of the fundamental rights and freedoms of the citizens of the country-leader of the world community.

The leaders of the US Allies considered the Human Rights Council as a tool of global governance, through which they managed to promote their own values as matrix for all countries of the world. In addition, the United States was the main stakeholder in this global policy design, but Washington's decision to withdraw from the Human Rights Council is becoming a stunning example of the rejection of the concept of multilateralism in international relations. For the United States the Universal Declaration of Human Rights is not directly relevant, and this is very annoying for the entire civilized world.

Keywords: internationally recognized human rights, US constitutional law, american humanitarian policy.

УДК 340

Кучук А.М.

доктор юридичних наук, доцент
(Сумський державний педагогічний
університет імені А.С.Макаренка)

DOI: 10.31733/2078-3566-2018-5-86-91

РАДЯНСЬКА ЗАКОННІСТЬ V. ЛЮДСЬКА ГІДНІСТЬ (на матеріалах окремих рішень Європейського суду з прав людини)

Акцентовано увагу на необхідності відходу від радянського концепту законності та визнання як основи системи права людської гідності. Проаналізовано окремі рішення Європейського суду з прав людини, аргументування яких спирається на людську гідність. Зазначено, що у сучасних умовах розвитку цивілізованого суспільства основою юриспруденції має бути людська гідність, яка вимагає докорінної переорієнтації аксіологічних основ відносин у соціумі та зміни вітчизняної правової парадигми.

Ключові слова: Європейський суд з прав людини, людська гідність, людські права, правопорядок, радянська законність.

© Кучук А.М., 2018